TARİH Sınıf-11

OGM MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE LAYİHALARDA OSMANLI

DEĞİŞİM ÇAĞINDA AVRUPA VE OSMANLI ÇÖZÜM ARAYIŞLARI VE LAYİHALARDA OSMANLI

XVI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Klasik Dönem Osmanlı düzeni çözülme ve değişim sürecine girmiştir. Bu süreç, Osmanlı devlet ve toplum yapısını derinden etkilemiş, devletin büyük bir buhran içine girmesine sebep olmuştur. Bu buhrandan kurtulmak için yeni ve kalıcı tedbirlerin alınması gerektiğini düşünen devlet erkânı, nasihatname tarzında raporlar düzenlemiştir. Bu raporlar, layiha ve risale olarak adlandırılmıştır. Layihalarda olumsuzlukların büyük ölçüde iç faktörlerden kaynaklandığı öne sürülmüştür. Bundan dolayı da dirayetli padişahların yönetim tarzı örnek gösterilmiş ve Klasik Dönem' deki uygulamalara aykırı iş yapılmaması tavsiye edilmiştir. Osmanlı sadrazamlarından Lütfi Paşa, tespit ettiği sorunları ve çözüm önerilerini "Âsafnâme" adlı risalesinde anlatmıştır.

XVI. yüzyıl aydınlarından Gelibolulu Mustafa Ali ise layihasında olumsuzlukların en önemli nedeni liyakat sahibi olmayan kişilerin yönetici olarak atanmasına bağlamıştır. IV. Murad ve I. İbrahim zamanında yaşamış XVII. yüzyılın önemli devlet adamlarından biri olan Koçi Bey ise sıkıntıların önüne geçilebilmesi için yöneticilerin, olayların iç yüzünü öğrenmesi gerektiğine inanmıştır. Devlet düzenindeki bozulmaları Kanuni Dönemi'ne kadar götüren Koçi Bey, bozulmalara somut çözüm önerileri getirmiştir. Zeamet ve tımarların ehline verilmediğini belirten Koçi Bey, usule aykırı olarak yapılan bu uygulamanın toprak sisteminde bozulmalara neden olduğunu belirtmiştir.

XVIII. yüzyılın başlarında yazdığı risalesinde Defterdar Sarı Mehmed Paşa, üretime elverişli toprakların kesinlikle atıl bırakılmaması gerektiğini belirtmiştir. Sarı Mehmed Paşa'nın devlet düzeni konusunda temel kuralı şöyledir: "Sultana devlet adamları, devlet adamlarına mal lazımdır. Mal bayındırlıkla bayındırlık ise adalet ve iyi yönetimle olur."

Layiha ve risale yazarları, Osmanlı devlet ve toplumunu gözlemlerken Avrupa'da meydana gelen olaylar yerine, yalnızca devlet içerisinde meydana gelen değişmeler üzerine yoğunlaşmıştır.

LÂLE DEVRİ YENİLİKLERİ

Lale Devri, 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması ile başlayan ve 1730'da Patrona Halil İsyanı ile sona eren dönemdir. Osmanlı padişahı III. Ahmet ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlık dönemini kapsayan zevk, eğlence, barış, yenileşme ve sivil reformlar görülür.

Lâle Devri'nin en önemli gelişmesi, Müslümanların da artık matbaa kullanmaya başlamasıdır. Matbaa kurma hazırlıklarına basımevinin açılışından sekiz yıl kadar önce başlayan İbrahim Müteferrika ve Fransa Elçisi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin oğlu Said Efendi ile ortak bir matbaa kurmak konusunda anlaşmıştır. Padişah III. Ahmed, 1727 yılında din kitapları basılmaması şartıyla matbaa açılmasına izin veren fermanını yayımlamıştır. İbrahim Müteferrika matbaasında basılan ilk kitap, iki yıl kadar süren çalışmalar sonunda 31 Ocak 1729'da yayımlanan "Vankulu Lûgati" olmuştur.

Lâle Devri'nden önceki dönemlerde yangın ve depremlerle harap olan İstanbul yeniden imar edilmiş, şehirlerde yeni yollar açılmış, yeni binalar ve köşkler yapılmış, bahçe düzenlemesi önem kazanmıştır. İstanbul, birçok defa büyük yangınlara maruz kaldığı için Yeniçeri Ocağına bağlı "Tulumbacılar" adıyla ilk defa düzenli bir itfaiye teşkilatı kurulmuştur. Lâle Devri'nde çiniciliğin yeniden canlandırılması amacıyla 1725 yılında İstanbul'da bir çini atölyesi, bunun yanında bir de kumaş ve çuha atölyesi kurulmuştur. Avrupa'da Rokoko ve Barok tarzı mimari örnek alınarak çeşitli eserler yapılmış, Doğu klasiklerinden bazı eserler Türkçeye tercüme edilmiş ve kütüphaneler açılmıştır. Dönemin en önemli şairi Nef'i', en ünlü minyatür sanatçısı ise Levni 'dir.

İLİM VE İRFAN ERLERİ

Osmanlı Devleti'nde âlimler, devletin ilk teşkilatlanmasında genelde yönetici olarak görev yapmıştır.

Ülke dışından gelen âlimler matematik, tıp, hukuk, astronomi, din gibi alanlarda ilk eserleri vererek Kuruluş Dönemi'nde toplumunun ihtiyaçlarını karşılamıştır.

İlim merkezleri olan Türkistan, Irak, Mısır, Suriye ve İran'da eğitim görmüş ilim adamlarının etkisiyle Osmanlı ilim geleneği şekillenmiştir.

KÂTİP ÇELEBİ

Avrupa ile Osmanlı ilim dünyası arasındaki açığı fark eden ilk Osmanlı âlimidir. Avrupa'da "Hacı Kalfa" ismi ile tanınır. Kendisinden önceki âlimlerden farklı olarak birçok önemli eserin tercümesini yapmış, Arapça ve Türkçe eserler kaleme almıştır. "Keşfü'z-Zunûn" adlı eseri, kapsamlı bir bibliyografya ve ilimler ansiklopedisi özelliğini taşımaktadır.

NAİMA EFENDİ

Osmanlı Devleti'nin ilk Vakanüvisidir. Tarih ilminin önemi üzerinde duran Naima, tarih yazarlarında doğru sözlü olmak ve olayların aslını iyi araştırmak gibi özelliklerin bulunması gerektiğini vurgulamıştır.

"Târîh-i Naîmâ" adlı eserinde olayları, kronolojik ve çok yönlü değerlendirmelerle ele alarak kişiler ve kurumlar hakkında önemli bilgilere yer vermiştir.

EVLİYA ÇELEBİ

Edebiyatçı, halk tarihçisi, halk bilimci, hattat gibi yönleri ile öne çıkar. Evliya Çelebi, kırk iki yılda yaptığı seyahatler sonucunda gezip gördüğü yerleri ve şahit olduğu olayları usta bir ressam bakışıyla "Seyahatname-i Evliya Çelebi" adlı eserinde bir araya getirmiştir. Seyahatnamesinde gezdiği bölgelerde bulunan inanışlar, gelenekler, kültürel ögeler, yararlı su ve bitkiler hakkında bilgiler vermiştir. Gezdiği topraklarda bugün otuzdan fazla devlet mevcuttur.

YANYALI ESAD EFENDİ

Lale Devri'nin en önemli ilim ve fikir adamlarından biridir. Tercüme kurulunun başkanlığı görevi yapmıştır.

Devrinin âlimleri kendisine "Muallim-i Salis (Üçüncü Öğretmen)» unvanını verdi. Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın isteğiyle Aristo'nun "Fizika'' eserini İoannis Kottinius''un yorumunu esas alarak Arapçaya çevirmiştir. Bu çeviriye bazı görüşler eklemiştir. Bu esere "Talimü's Salis" adını vermiştir.

SORULAR

1- Aşağıdakilerden hangisi III. Ahmet Dönemi'nde yapılan yeniliklerden biri değildir?

A) İlk Türk matbaasının kurulması
B) Çiçek aşısının yapılması
C) İtfaiye ocağının kurulması
D) Tercüme Encümenliğinin kurulması
E) Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması

Cevap: E

2- IV. Murad'ın Koçi Bey ve Katip Çelebi'ye raporlar (layihalar) hazırlatarak ulaşmak istediği amaç aşağıdakilerden hangisidir?

A) Halk iradesine dayalı bir yönetim oluşturmak
B) Farklı dinî inançların yönetime yansımasını sağlamak
C) Sorunlara kalıcı çözümler getirmek
D) Ülkenin iç işlerine karışılmasını engellemek
E) Yönetiminde etkili bir danışma meclisi oluşturma

Cevap: C

3- Osmanlı Devleti'nde tarih yazımı ile görevli memura "vakanüvis" denilir.
Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin ilk vakanüvisidir?

A) Mustafa Naima
B) İbrahim Peçevi
C) Süleyman İzzi
D) Ahmet Vasıf
E) Raşit Mehmet

Cevap:A